

CESTY

KRATŠÍ
I DELŠÍ

JOSEF A. FIRST

Prichart

poznámka

Cestky kratší a delší jsou knihou životopisných vzpomínek Josefa A. Firsta, jednoho z organizátorů woodcraftu v naší zemi. Po skončení I. světové války pracoval v organizaci YMCA, kde byl organizátorem a propagátorem řady sportů, volejbal, basketbal, softbal, lukostřelba, lyžování a hlavně pobyt v přírodě. Byl jedním z organizátorů pobytu E. T. Setona v Praze, spoluzakladatelem a dlouholetým ředitelem tábora YMCA Sázava. (viz kniha: Seton v Praze autora F. Kožíška, rok vydání 2006)

Opakovaně jsem dotazován na to, kdy a proč změnil dědeček své příjmení z Fürst na First. Když jsem se ho na to jako chlapec ptal, bylo mi vysvětleno, že po pádu Rakousko-Uherska si nechal příjmení počestit v roce 1923. Faktem je, že jsem se setkal s několika vzdálenými příbuznými s příjmením First a ti také tvrdili, že si jejich předci změnili svá příjmení v době 1. republiky.

Poděkování Ivanu Vápenkovi za pomoc při vydání vzpomínek mého dědečka. Poděkování patří i mojí manželce Gabriele za trpělivost a práci na redakci knihy.

Tomáš First, vnuk

The logo for Kameel Machart, featuring the name in a stylized, handwritten script.

heirs © 2011
cover © Kameel Machart, 2011
ISBN 978-80-87517-32-1

Věnováno památce
dvou Marií
– mé drahé matce
i mé nezapomenutelné
manželce.

autor

ŽIVOT *je cestou bojování*

ode dne početí

je slávy hledávání

i bolu dojetí

je lásky šepotáním

i pásem mnohých běd

je sladký vzpomínáním

i strastí mnohých let –

je jedněch zrození

a druhých umírání

je někdy radost

a jindy bédování

je k nebesům se upínání

i pekla objetí

je štěstím kolotáním

i zvratu běsnění –

je jara květ

i letních bouří hřmění

podzimu hojnost

i kruté zimy dění –

je loďkou nejistou
na moři lidských vášní
je hvězdou třpytivou
na nebes věčné pláni
je poutníkem on z Neznáma
a v Neznámo se vrací
u jedněch déle zůstává
u jiných hned se ztrácí
je u všech jako ptáci
již táhnou krajinou
a víc se nenavrací –
je zákon věčný pohybu
a nezná zastavení –
jsme částí jeho trvání
i článkem ve spojení –
necht' článek ten je přepevný
v tom vichřic rozběsnění
ať plodnou prací posvěcen
nevejde snadno v zapomnění!

slovo úvodem

Dlouho jsem neměl v úmyslu napsat něco ze svého života, i když to nebyl život ani lehký ani chudý na příhody. V mládí jsem se pokoušel o básně, později o povídky ze skutečných událostí, ze života, neboť jsem pracoval s mládeží a bylo jich zapotřebí. Psal jsem i sportovní a pedagogické příručky o nových odvětvích v tělovýchově, hlavně po první světové válce.

Čím více se prodlužoval můj život, tím více jsem měl a mám přátel nejen mezi těmi, kteří byli jako chlapci svěřeni do mé péče, ale i mezi těmi, které jsem potkal na svých cestách, na pracovištích i v okolí, kde jsem žil a žiji. V besedách s nimi u táborových ohňů, v milém prostředí domovů a při jiných příležitostech jsem vypravoval – stejně jako oni – o událostech, které jsem prožil.

Moje životní příhody, kořeněné často i humorem, je tak zaujaly, že mě žádali, abych je sepsal. A tak vznikly tyto „Cesty kratší i delší“.

Ke svému překvapení jsem shledal, že mi mozek dosud slušně pracuje a paměť nevymechává ani po třiaosmdesáti letech. Napsal jsem i několik básní. Snad si čtenáři některé z nich se zájmem přečtou.

Nezachytil jsem všechny své cesty do dalších zemí, kde se mi zolátní příhody nestaly. Při vyprávění o cestách životem jsem se držel skutečných zážitků.

Měl jsem v životě štěstí, že jsem potkal dvě bytosti, které sálaly optimismem a přitom se držely reality, které měly tvrdý a těžký život, hlavně strastné mládí – tak jako já. A přesto ani v nejtěžších chvílích života neztrácely ani naději ani humor ani statečnost. Byla to má matka a byla to má žena ... „neboť ženu statečnou kdo nalezne – nad perly je cena její.“

Jim vděčím za mnohé – i za to, že jsem mohl napsat v tak pozdním věku vzpomínky na část cest ve svém životě.

J. A. First, Praha 1977

I.

CESTA DO ŽIVOTA

Na tu první si nepamatuji. V době mého narození, před koncem století, byly prý kolem mne samé ženské, samé prací utvrdlé ruce mi pomáhaly na svět. Snad byli už tenkrát i lékaři – porodníci, ale ti do chudých obydlí nechodili.

A tak díky ženám jsem se bez problémů dostal na svět a měl se čile k životu – jak mi později sdělovala matka. Otce jsem blíže nikdy nepoznal. Zemřel po velké povodni v roce 1897, když zachraňoval z hučících vod vzduté Skalice kozy, drůbež a věci, které se daly zachránit. Měli jsme domek na samém břehu a tak nás velká voda, valící se z brdských lesů od Rožmitálu, obvykle navštívila nejen na dvorku, ale i v „cimře“, kde jsme spali.

Píše se rok 1897. Je ještě předjaří. Kdosi velký mě tiskne v náručí a utíká se mnou do podstřeší. Musí se už šplouchat vodou, stejně jako ostatní, kteří do pokojíku v podstřeší utíkají. Z ulice u vody je slyšet zoufalé volání. Oknem vikýře u schodů vidím muže na koni; volá cosi o velké vodě a ujíždí dál. Tak tenkrát ohlašovali nebezpečí povodně – telefonem by to asi nedošlo a ani asi nevedl do všech míst u vody, kde bydleli lidé, kteří přes všechna nebezpečí z povodní, na řece stále lpěli a lpí. To jsem poznal ovšem až později. Rčení, že řeka někdy vezme a někdy dá a že je spojkou se širým světem, platilo od nepaměti a platí stále.

Ten, který mě nese, pokládá na postel a mizí ve dveřích, dál se rvát s dravým živlem, který ho připravil o život, byl můj otec – více jsem ho nikdy nespatriil a jen v souvislosti s tou hroznou povodní se mi zjevuje jeho obraz; milá tvář s plnovousem, který mě trochu škrábal na tváři. Je mi v té době dva a půl roku a začínám teprve poněkud chápat souvislosti věcí kolem sebe. Ale na to setkání s otcem za té hrozně povodně jsem nikdy nezapomněl. Zemřel nedlouho po té povodni. Studená voda povodní

Rodný dům, Břežnice 119

vzedmuté řeky, do níž musel, vyvolala zápal plic a jelikož měl v sobě zárodek souchotin, které získal patrně ve Vídni, když tam pracoval jako ševcovský dělník – to vše urychlilo jeho odchod ze světa. Neměl jsem nikdy ani jeho obrázek. Nebylo v té době mnoho fotografů – a pokud byli, prostí lidé na ně neměli peníze a fotografii pokládali za luxus.

Týž rok jsem mohl mít cestu na věčnost. V březnickém parku prodávala obec díly trávy. Matka si jeden koupila. O dva roky starší sestra mě měla hlídat – ale nehlídala, neboť jsem se sám vydal na cestu objevů k řece, která mě na jaře připravila o otce. Voda mě vždy lákala, jako láká všechny – děti i dospělé. Při svém

průzkumu jsem do ní spadl a nebýt našeho psíka, který mě z ní tahal – asi bych už tehdy skončil svou životní cestu. Niž života se snadno přetrhne. Voda si odnepaměti vybírá své oběti – hlavně mezi neopatrnými dětmi.

Dodnes nevím, topil-li jsem se ještě ve Vlčavce, nebo už ve Skalici, nebo v každé napůl. Tam v těch místech totiž naše říčka ztrácela své jméno Vlčavka. Z důvodů mě i jiným neznámých ji překřtili pak na Skalici.

Po smrti otce měla matka těžký život. Musela se ohánět, jak se dalo – a někdy i odhánět nápadníky. Měli zájem nejen o mladou, hezkou vdovu, ale i domek. Pět let se bránila, až podlehla. Vdala se znovu za ševce, asi aby se využil ševcovský „verpánek a potěh“, šídla a kopyta. Byl to největší omyl v jejím trudném životě. My děti jsme na tento omyl také doplatily. Dokud byla vdovou, chodila po posluhách a život nám plynul celkem dobře. Ze čtyř dětí prvního manželství zbyli jsme už jen dva – starší sestra a já. Matka před odchodem z domu vždy schovala sirky, zamkla nás - a my jsme měli svobodný, podle nás krásný život. Vymýšleli jsme všechno možné, od tunelů v peřinách až do lezení po nábytku a do oken a padání z nich. O našich výpravách svědčila mnohá boule, někdy i poranění. Matka nás za nic nikdy netloukla, jen někdy zaplakala, když už toho bylo moc. Sestra i já jsme pak šli „do sebe“ a poslechli, jen abychom neviděli maminku plakat. Její pláč pomáhal víc než bití, nebo jen „kázání“. Ostatně na obojí neměla matka ani povahu ani čas. Často si myslím, že ta krásná léta dětské svobody a samostatného jednání, touha po vyniknutí jednoho nad druhým, po zalíbení se matce, aby neplakala, měla velký a dobrý vliv na celý pozdější život.

Ale nic netrvá věčně. S příchodem otčima do naší rodiny se všechno radikálně změnilo. Byl celý den doma, nutil nás, abychom poslouchali jen jeho, bil nás pro každé neuposlechnutí nebo za nějaká dětská provinění. Prostě podle tehdejšího mravního kódu, byl on jako muž vládcem rodiny. A ve všem chtěl mít navrch. Byla to pro nás hrozná doba. Nejen ztráta svobody, ale nečekaná tyranie. Ještě, že jsme už oba chodili do školy. Tam byl pro nás nový svět objevů a poznání. Byla to pro nás kompenzace za hrůzu, již jsme doma za nepřítomnosti matky museli procházet. Vrhli jsme se do učební látky a oba byli za nedlouho

mezi prvními. Na konci roku jsme obvykle měli nejen dobré vysvědčení, ale dostávali i zvláštní, modré, průsvitné diplomy, na nichž bylo zlatým písmem psáno: „Za dobrý prospěch ve všech předmětech...“ a ještě dalšími slovy pochvala. Dlouhá léta jsem si ty modré průsvitné diplomky schovával, až jsem o ně přišel při požáru bytu za druhé světové války.

Nevím, snad matka doufala, že si provdáním polepší. Ale opak se stal pravdou. Nesmírně si zhoršila život. Musela-li dříve posluhami živit sebe a nás dva, musela nyní živit i otčíma. Kde mohl, tam se práci vyhýbal, objednávky bot i jejich nepatrné opravy odkládal, ztrácel tím zákazníky a byl pak nucen pracovat u kamaráda Štola na obuvi pro „jarmarky“. Tam si ho druzí dobírali tak, že se stal na matku žárlivým; začal ji tlouci, hlavně v noci. Ve své nepatrné inteligenci nechápal vtipy jako takové, bral je za „bernou minci“ a bylo-li doma po jeho příchodu do rodiny „předpekli“, bylo tam nyní opravdové peklo, častý pláč matky nejen od bolesti z utržených ran, ale hlavně od nespravedlivého obviňování.

Trvalo to léta. Často jsem musel běžet pro „kmotříčka“, aby otčímu domluvil. U „kmotříčka“ moje matka vyrostla, neboť byla neteří jeho manželky. Ta se za ní styděla a udělala z ní „popelku“, protože matka byla nemanželským dítětem její sestry. Její sestra zemřela těsně po rakousko-pruské válce v roce 1866 na cholery. Moje matka, v té době dítě jen několikaměsíční, zůstala na živu vedle mrtvé matky v Jilské ulici na Starém Městě. Její otec, dříve než si mohl mou babičku vzít, padl ve válce, kdesi u Sadové.

Stigma být nemanželským dítětem bylo tehdy jedno z největších provinění. Šlo s dítětem po celý život, i když to odporovalo veškeré logice a zdravému rozumu. Ačkoli nemanželské dítě za svůj původ nemohlo, muselo za něj trpět. Přes halasně hlásanou rovnost všech lidí před Bohem – byla praxe jiná, i u nejbližších příbuzných. A tak to matka měla „na talíři“ u své vlastní tety denně, že je „panchartem“. Strýc byl opačného smýšlení, ale v rodině vládla jeho manželka a podle ní to muselo jít. Měla tři dcery; Marii, Annu a Julii. V pohádce o Popelce figurují dcery macechy jako zlé a tyranické ženy. Ale tyhle byly opakem. Byly matce dobrými družkami. Byly téměř stejného věku a pomáhaly jí, kde mohly. Vždy ji měly víc za sestru než za cokoli jiného, ať

to bylo jejich matce vhod nebo ne. A takové byly po celý svůj život, hlavně Anna a Julie. Za první světové války to matce nejméně pomohlo.

Kmotříček byl krásný, velký muž, vzorný šafář na panství kolovratském v Březnici – a dobrák od kosti. Vždy jsem si přál, aby spráskal otčima. A když jsem ho vodíval k nám matce ku pomoci, nikdy jsem neopomněl ho k tomu povzbudit. Ale velcí a silní lidé jsou obvykle už od přírody dobráci. Zdá se, že to příroda rozumně upravila – neboť kdyby byli při své síle a velikosti zlí a suroví – zle by bylo pro ty malé. Škoda, že není tato rovnice i mezi státy a národy.

A tak kmotříček otčimu dobrácky domluvil, ten se jen otrásl a zanedlouho týral zas nejen matku, ale i nás. Když jsem později studoval na vysoké škole psychologii, viděl jsem, že se stal sadistou par excellence. U mužů se někdy stává, že to, co je po dávných předcích zděděné působením prostředí zvláště silně vynikne a stane se motivem jejich života. Hlavně u primitivních typů lidí, kteří měří život jen pudy a nikoli logikou. Mě měl otčím zvláště na mušce. Jakmile jsem něco provedl nebo se zpozdil ze školy a nehnal hned husy a kozy na pastvu, hned mě seřezal potěhem nebo nechal klečet na hrachu. Pokud jsem byl malý, snašel jsem to hrdinně. Jako snad na celém světě i u nás byli nám klukům vzorem Indiáni, hlavně Vinnetou. Nikomu jsem si nestěžoval, hlavně matce ne. Báł jsem se, že by ublížil i jí, kdyby se mě zastala. Ale s přibývajícím věkem jsem uvažoval: „Něco musím udělat – hlavně, aby už matku nebil.“ A to se jednoho dne stalo. O tom však později. Jako všichni sadisté, byl i otčím zbabělec. Silnějších se báł, slabší týral. Brzy jsem se o tom přesvědčil. Bylo to skoro jak vystřižené z Cliftonek, které jsem horlivě čítal. Stala se mu i nám historika téměř detektivní. Tady je:

Byl takový deštivý den, že by do něho ani psa nevyhnal. Pak se strhl hrozný vítr, ale až večer. V oboře za řekou praskaly staleté lípy a my jsme byli rádi, že do toho nečasů nemusíme. Všichni jsme už spali, když asi tak kolem půlnoci se ozvalo tukaní na okno. Pak někdo bral důrazně za domovní dveře. Měli jsme domek v těsné uličce, pod ní byla jen řeka – soused žádný.

„Kdo je? Co chcete?“ volal otčím. Měl dojem, že někde hoří a že on jako hasič má jít hasit, že je poplach.

„Otevřete – ale rychle – jinak vyrazíme dveře“ – ozvalo se přidušeným hlasem. My děti se začaly klepat strachy – a stejně i matka s otčímem. Pak si matka dodala odvahy a šla otevřít. Otčím zůstal „hrdinně“ v posteli.

Do síně vnikl velký, svalnatý chlap, odstrčil matku a hnal si to do světnice. Měli jsme jen jednu. V té se ševcovalo, vařilo i spalo. Aspoň to bylo pohromadě.

„Nikdo z vás nesmí ven! A vy mistře k verpánku! Hned se dáte do práce! Tyhle boty mi podrazíte a dáte na ně podkůvky! Máte nějaké hotové boty? Dobře všechno zaplatíme!“ Přitáhl si židli a choval se jako doma.

„V noci dělat nemůžu – udělám to zítra,“ odvětil otčím. Byl dost tlustý a strachy se potil.

„To uděláte hned! Nemáte na vybranou! Rozmyslete si to, ale rychle! Zaplatíme víc než dobře...“ Na to vytáhl jakousi bouchačku a položil si ji na kolena.

To vypadalo zajímavě. Byl jsem už o přepadení informován z Cliftonek a Bufalobillek. Hrozně mě zajímalo, co bude dál. Vypadalo to na lupiče – jen s tím rozdílem, že tihle chtěli za přepadení zaplatit. Vylezl jsem a že jako musím na záchod.

„Plav“ – řekl chlap, „ale nesnaž se utéct!“ Přitom se uškříbl. Samozřejmě, že jsem chtěl jít pro nějakou pomoc, nebo aspoň udělat poplach. Ve druhém domku od nás bydlel velký, silný železničář Fröhlich a proti němu byla dílna, kde spali dva tovaryši. Jen jsem vystrčil hlavu ze dveří, už mě lapla ve tmě silná ruka, vhodila mě zpátky dovnitř a přirazila domovní dveře. Tma byla víc než černá, vítr skučel a tak jsem tu ruku víc cítil než viděl. „Vida, mají stráž! Jsou to lupiči!“ – říkám si jen pro sebe. Kdo jiný by navštěvoval lidi v noční době.

„Ven se mami nemůže, je tam někdo a hlídá nás!“ Starost padla na nás všechny. Sestra a malí bráčkové začali plakat.

„Paní, utište ty děti! Nic se jim nestane! Ať je ticho co největší. A vy mistře se dejte do práce! Tolik co dnes, si za pár hodin sotva kdy vyděláte!“

Otčím poslechl a dal se do práce. Chlap ho stále nutil ku spěchu. Prohlížel si celou světnici a jeho zrak spočinul na nových perkách. Ty byly tenkrát v módě.

„Co tohle? Koupím ty boty – dejte je sem!“ To je ale už měl v ruce a zkoušel je na nohy. Byly mu trochu malé, tak vyšel ven. „Nedá se nic dělat!“ šeptala matka. „Udělej jim, co chtějí – buď jsou to blázni nebo zloději! Odporovat se nedá těm ani těm!“

„Mami, to jsou určitě lupiči. Já vylezu oknem na dvorek a přivolám pomoc!“ Přes velký strach jsem se k tomu chystal. Dřív než mě mohla matka chytit, abych to nedělal, objevila se i v okně do dvorka zamračená, hrozná tvář dalšího chlapa. „Lehni si, Pepo! Nikam nepůjdeš! Táta jim ty boty udělá a oni se ztratí!“

„Zmizíme, matko, dřív, než si myslíte! Ještě podrazíte a okováte další boty a to bude stačit! Ale rychle – každé minuty je škoda!“ – vpadl do našeho hovoru chlap, který se vracel zvenku. Byl asi vůdcem celé bandy. Současně se v obou z oken objevila další ponurá tvář, matně osvětlená petrolejkou na ševcovském stolku.

Usnout jsme z toho ze všeho nemohli. Byli jsme se sestrou hrozně zvědaví, jak to dopadne – jen malí bráchové už zas spali. Matka musela vařit pro nenadálé hosty „bryndu“. Muž s pistolí ji nosil těm, co byli venku.

„Proč je nepozvete dovnitř, proč tam mají být v tom chladu a dešti?“ domlouvala mu matka.

„Čekají nás ještě horší věci – ten chlad, déšť a vítr jim moc neublíží.“ Jen to dořekl, sebral u dveří velké dřeváky a zas šel ven. Za chvíli se vrátil s párem dalších bot.

„Tyhle také upravíte – jen rychle, jen rychle!“ Otčíma jsem nikdy, ani potom, tak rychle dělat neviděl. Někdy museli zákazníci čekat na objednané věci až půl roku. Pot se z něj lil, strachem i pohybem a nakonec to zdolal. Ještě nebyli ani tři hodiny ráno a byl se vším hotov. Chlap zaplatil opravdu víc než trojnásobně toho, co si otčím za nová perka a opravy dalších bot řekl.

„Po tři dny budete hlídání! Nikoho neuvídíte, ale hlídka tu bude! Ať vás ani nenapadne někomu se o naší návštěvě zmínit. Špatně by to s vámi dopadlo!“ Zašermoval revolverem a vyšel ven. Tváře z oken zmizely. A my jsme si oddychli, i když se objevila radost nad tak dobrým výdělkem.

Matka rychle zamkla domovní dveře, pokřižovala se a když si všimla, že nespím, pohládila mě.

„Mami, jsou to určitě lupiči. Někde něco provedli. Chtějí zmást stopy!“

„Spi, Pepo – my se do toho míchat nebudem. Nikdo z nás se nesmí o tom nikde a nikomu zmínit! Chtěli práci a zaplatili za ni; tím je to pro nás vyřízeno. Třeba to ani lupiči nejsou, jen musí utíkat. Víš, co od nás utíká před vojnou mladíků z Rakouska ven za hranice.“

Přešlo několik měsíců – asi tak půl roku. Jednoho dne přinesl listonoš psaní z Ameriky. V něm bylo poděkování těch nočních návštěvníků – zcela krátké:

„Vaše úprava bot nám velmi pomohla – děkujeme srdečně.“ A čtyři podpisy pod tím. Nikdy už nic dalšího nedošlo. Jen jsme vzpomínali, že se ve dnech kolem té noční návštěvy stala velká loupež na arcibiskupském panství v sousedním Rožmitále. Matka k tomu jen poznamenala: „Chudáka neokradli – každý ví, jak je arcibiskup zazobanej a ti, co mu to vedou, také nejchudší nejsou.“

Tahle nečekaná noční návštěva a s ní související peněžní výdělek otupily trochu otčímův sadismus. Dovtípil se, že by měl potíže s četníky a docela mě prosil, abych o celé věci pomlčel. Nějaký čas byl docela slušný. Ani mě nenapadlo o věci někde hovořit. Byl jsem si vědom následků a pomstychtivý jsem nikdy nebyl. Otčím udělal neodkladnou práci někomu, kdo to nutně potřeboval a kdo za to dobře zaplatil. Věděl jsem, jak těžce musí matka pracovat, aby nás a jeho uživila. Chtěl jsem jí také pomoci a právě jsem se chtěl vydat na...

Obchodní cesty.

Tenkrát v mládí, stejně jako po celý život (a i teď ve vysokém stáří) jsem měl radost, mohl-li jsem být druhým prospěšný. A tak jako myslící kluk jsem spekuloval, jak pomoci matce v jejím těžkém životě. Nemohl jsem za ní v osmi letech ani prát prádlo, ani dělat posluhy po domech. Ale přišel jsem přece na to – jak. V Březnici bylo několik kanálů – všechny ústily do řeky. Po každém větším dešti z nich vyplavala spousta věcí, hlavně kosti, staré železo a jiné odpadky, co tam lidé naházeli. Nedalo mi moc práce zjistit, že starý Lurie v Lokšánech (kdysi březnické židovské ghetto), dává za 1 kg morkových a jiných tvrdých kostí 3 krejcarsy (dále jen kr.), železník Karas za podřadné železo 2 kr.

a za litinu 3 kr. Vybuďoval jsem si úplný sběr a stal se vážným konkurentem několika osob, kteří to už dělali. Ale v řece, mělké a široce rozlité, bylo dost harampádí pro všechny. Řeka Skalice byla plná ryb a tu byla další možnost, jednak zlepšit sporý jídelní lístek doma, jednak větší ryby prodat. Ty ode mě kupoval hlavně Karas, a to nejen staré železo. Na udici se jich moc nechytlo a lístek stál dvě koruny. Jak na to? Když jsem už měl ze železa a kostí menší kapitál, koupil jsem si od ředitele panství Nevrlý rybářský lístek. Měl asi „malý“ plat, a tak se přižívoval tím, že si zmonopolizoval právo rybolovu nejen v březnickém úseku řeky, ale ve všech katastrech dalších, kde měl vliv. A toho měl dost.

Nezbylo než se s tím smířit. A tak jsme ve dne chytali ryby „úředně“ na udici, v noci do „kesírku“ nebo „saku“. V tom jsem nebyl otčímem rušen. Rád jedl ryby (a ovšem nejen ty) a já jich začal dost dodávat. Ale pomoci mi nikdy nešel, jak se setmělo, už se bál jít ven. Ani jsem o to nestál. Plavat neuměl a při nočních lovech se muselo plavat i potápět – hlavně se však nebát. S Vendou Bandůrů jsem měl spolek na život i na smrt. Proti Kropšovic zahradě byla řeka přehrazena kamenným náspem, vybudovaným pradlenami. Byl v něm jen malý průtok, aby voda i za nízkého stavu proudila a v proudu se dalo máchat prádlo. Toho jsme s Vendou využili. Když bylo sucho a mlynář Kott si „nadržoval“ vodu obvykle večer, hnaly si to ryby do hluboké vody u „Panské zahrady“. Stačilo jít za nimi a hnát je do „průtoku“, kde už jeden z nás čekal buď s kesírkem, nebo s pytle, po čase i se sakem. Šli jsme vždy až za úplné tmy. Moc se nám nechtělo, bylo to „pytlačení“, ale jíst se chtělo a peněz ani u nás, ani v rodině Vendy moc nebylo. Také jsme to nedělali denně. Něco jsme z lovu donesli domů, něco schovali do bedny s otvory, zatížené v tůni u skály u zdi panské obory. Tam nikdo nešel, skála a zeď tomu bránily a tůně se každý bál. My s Vendou také – nakonec jsme ji měli docela rádi. Naše tajemství nevyzradila. Stejně jsme toho museli po čase nechat. Vendův otec se stal „šlachteckým“ na nových jatkách a Venda ryby nepotřeboval, měl teď masa doma dost. Zhaslo noční pytlačení, zbyl jen lov na udici, ale i ten se vyplatil. Štik, velkých okounů, línů, kapříků, tloušťů a bělic bylo v řece dost a rybářů bylo jen poskrovnu. Myslím těch svátečních. Ostatně tloušťů a bělic bylo i u našeho domku, kde ústil do řeky

jeden z městských kanálů, celá mračna. Tísnily se před kanálem o každé sousto. Nedbaly na okolí a byl-li mezi ně hozen větší kámen, vždy jich několik zasáhl – právě tak na večeri. Jen jsem mrtvé sebral a vylezl z vody, už se houfně zas cpaly k ústí kanálu a lov úderem se opakoval. Nebyly velké a tak je maminka upekla do zlatova – schrupli jsme je i s kostmi.

Potom jsem sehnal zas partnera, Pepíka Hlaváčů. Plavat moc neuměl, ale znal jiný lepší způsob. Březnicko svými toky spadá už do jihočeské oblasti a Vlčavka překřtěná od Březnice na Skalici, napájela nebo byla napájena, řadou rybníků. Bylo jich víc než dost a z každého byl odtok. To byla země „nikoho“. Stačilo přijít na podzim s vidlemi, „vypůjčit“ si z polí trochu sedláky rozvezeného hnoje, ucpat jím strouhu nahoře a jít vylovit z tůňky. V každé z nich byly ryby, kapři i štiky, okouni i úhoři. Než nadržaná voda prorazila hnojovou přehradu, už byla tůňka vylovena. Dobře se chytalo i pod mlýnskými koly – kde to ovšem „pan otec“ dovolil. „Pan otec“ ze Simínova mlýna se s námi dělil vždy napůl. „Zastavil vodu“, my jsme skočili pod kolo (brr jak tam byla studená voda – i v létě!) a už bylo pár línů, někdy i úhořů. I raky jsme stačili vybrat z jejich úkrytů.

Tyhle obchodně – rybářské cesty jsem mohl provádět jen v létě – na zimu jsem se musel poohlédnout po trvalejším zdroji příjmů. Už ve třetí třídě jsem se ucházel o pěvecké stipendium na kůru březnického kostela. Bylo za to 25 zl. ročně. Nadaci na to založil neslavně známý Přibík Jeníček z Újezda, pán březnického panství a žalobce proti mučedníkům, popraveným 21. června 1621 na Staroměstském náměstí. Asi ho hryzlo svědomí, když celý jeho rod vymřel a on se musel dívat do hrobu všem svým šestnácti dětem, které přežil. Proto asi ta nadace! Ale já to tenkrát nevěděl, já to stipendium potřeboval. U první pěvecké zkoušky jsem „prolít“. U druhé se mě i matky zželelo přísedícím a tak jsem prošel. Mou povinností bylo zpívat denně na ranní, v neděli na deváté a týž den odpoledne na požehnání, někdy i o pohřbech. Dokud stipendisty vedl řídící Zíka a učitel Port, ještě to šlo. Pak šli oba do penze a z Prahy dostal místo regenschoriho mistr Straube. Ten nás všechny prověřil znovu a já „propadl“. Nepřišel jsem sice o nadaci, ale musel většinou šlapat měchy u velikých varhan – zpívat jsem směl jen někdy, hlavně v neděli

„o deváté“. Tam nebylo co zkazit, zpíval unissimo celý kostel. Na tom jsem vybudoval další obchodní podnikání. Stejně už jsem znal z dějepisu, kdo nadaci založil a moc mi to netěšilo pobírat jí od zrádce české věci. To šlapání měchů se mě jednou velmi vyplatilo. Dva museli vždy šlapat – na jednoho to bylo moc. A tak jsem si přizval kamaráda Standu, který do sboru nepatřil, ale chtěl vidět veliké varhany zblízka. Když byl konec mše, vlezli jsme, jsouce zvědavi, za velké měchy, tápali po tmě a narazili na spoustu staré omítky. Jak jsme pod ní hráblí, vylovili jsme mnoho měďáků. Na světle jsme zjistili, že jde o samé jedno – a dvoukrecary, ještě z doby Marie Terezie, ale i o novější, ještě stále platící. Nevěřili jsme svým očím nad tím pokladem. Později jsem se dozvěděl, že je tam házeli hostující zpěváci slavných Rybových mší – aby se zas vrátili. Ty ještě platící jsme si nechali, ty museální jsme dali do školního musea. Tento nález značně zvětšil můj kapitál – mohl jsem „půjčit“ matce, když byla v „úzkých“. Vracet mi to nemohla a ani jsem to nežádal. Měl jsem hroznou radost, že jí mohu usnadnit život.

Když už jsem vyprávěl o rybím pytláctví, nemohu vynechat pytláctví honební. Ještě než jsem se narodil, přešlo nějakým sňatkem březnické panství na maďarské Palfyovce. Ti byli pravým opakem Kolovratů. Nikomu nic nedali, spíše každého, kdo u nich dělal, vykořisťovali. O zajíce nouze nebyla a klukům se leccos prominulo. Nemyslím ze strany hrabat. Ale lidé je jako cizince neměli v lásce a byli po většině rádi, když je někdo vzal „na hůl“. Na jaře jsme číhali v remízech, když vrány honily zajíce. Vyklovávaly jim v běhu i za letu oči a pak zajíce roztrhaly, nejvíce ovšem vnitřnosti. Než to mohly udělat, zahnali jsme je od oslepeného zajíce. Toho jsme utloukli a byla dobrá pečeně. Někdy, když bylo vran moc, hlavně na otevřeném poli, vrány kořist nedaly a utéci jsme museli my, malí kluci. Oči jsme měli jen jedny a vran bylo mnohdy na sta. To se lépe chytali divocí králíci, i když umějí bleskově utíkat. Jejich hrozný nepřítel je hranostaj. Skočí králíkovi na hřbet, nakousne krční tepnu a králík za divokého pištění lítá, často jen dokola. Stačilo odehnat hranostaje, doťuknout králíka a bylo zas velmi dobré maso. Když už jsem se učil „černé řemeslo“, pořídil jsem si rozkládací flobertku – ručnici 9mm. Skoro malý kanon! Pak bylo třeba zjistit, kdy půjde

hajný Chmelík hrát do hospody „Na růžku“ mariáš. Obvykle to bylo každou neděli od 14.00 do 19.00. Zmizet za město, zalehnout do stohu u rybníka „Radeňáku“, připravit flobertku a čekat – to patřilo k věci. Nikdo, hlavně v zimě do těch pustých míst nechodil. A tak se někdy zajíc dostal, někdy ne. Doma ovšem nesměli vědět, jak jsem k zajíci přišel. Musel jsem zalhat, že jsem ho našel zastřeleného v křoví. Protože i mimo „honů“ hajní museli lovit pro panskou kuchyni, postřelený a zaběhnutý zajíc nebyl vzácností.

Jednou jsem si koupil buď vlhké patrony nebo měl kohoutek pušky už krátký „šteft“. Rána prostě vyšla až při druhém cvaknutí. Musel jsem proto patrony „nastřelovat“. Dělal jsem to tak, že jsem sklonil hlaveň dolů a stíkl kohoutek. Jednou, co čert nechtěl, vyšla rána hned napoprvé, kulka prolítla botou, poranila palec a uvízla v podrážce. Doma bylo vyšetřování, jak kvůli díře v botě, tak kvůli raněné noze. Matka uhodla, jak ty zajíce „nalézám“. Flintu jsem jí musel vydat. Dlouho mi domlouvala, líčila co všechno čeká pytláka. Musel jsem jí slíbit, že už pytláčit nebudu. Slib jsem dodržel – i když to bylo jedno z nejtěžších rozhodnutí v životě. Lovecká vášeň se nedá jen tak odhodit. Když jsem byl ještě malý, matka se sama dopustila pytláctví. Okopávala na našem malém poli u lesa brambory a narazila na spícího zajíce. Ťuknout ho motýčkou, dát do nůše a na něj trávu – bylo dílem několika vteřin. Pak hajdy se mnou domů. Museli jsme kolem hájovny. Hrozně jsme se báli, nemá-li hajný puštěného psa, aby zajíce neucítil. Neměl. A tak jsme dorazili šťastně domů. Matka dala nůši doprostřed „cimry“ a slavnostně vytáhla zajíce. Oba malí bráchové ho začali hladit. Neměli to dělat. Hlazení a teplo v místnosti přivedly to dítě divočiny k sobě. Chvilku lítal po světnici a za ním náš kocour. Pak vylít oknem ven a nám zůstal jen řinkot skla a díra v okně. To byl první a poslední pytlácký čin maminky. Plakala a bědovala, ale pak se smála s námi se všemi. Od této zkušenosti nevěřím, že střepy přinášejí štěstí. Asi jen výrobčům, aby toho víc prodali.

Pytlačení bylo tenkrát nejen vášní, ale i potřebou zlepšit si beztak hubený jídelní lístek. Kolem byly brdské lesy – v nich i na polích měli právo honitby jen „páni“. Zvěře všude dost, jak v lesích arcibiskupských, palfyovských nebo ostatních. Hajní se

s pytláky nemazlili a oni s nimi také ne. Byla to věčná válka – kdo s koho. Matka, aby mě upozornila na nebezpečí z pytláctví, vypravovala mi skutečný příběh, který pamatovala. Stal se před koncem století na jednom z vedlejších panství. Nastoupil tam mladý lesník, tuším, že se jmenoval Auerhahn. Začal to brát z ostra. Netrvalo dlouho a už dostal několik pytláků za mříže. S jedním dalším se utkal na střelecké půtce. Pytlák střelil první a poranil ho jen do nohy. Pak vystřelil myslivec a soupeř odešel do věčných lovišť. Zdálo se, že na pytláky padl strach – na čas byl klid. Mladý myslivec se jednou při posvícenské náladě vychloubal v hostinci, že na pytláky vždycky stačí, že ta sebranka ani pořádně střilet neumí. Už prý je „vykořenil“ z revíru.

Příští neděli po posvícení seděl sám doma. Psal výkazy pro lesní úřad. Žena s dětmi šla do kostela do vesnice, značně vzdálené. Všude byl mír a klid – ale jen zdánlivý. Pak se pojednou ozvala rána a hned na to další. Skoro v těsné blízkosti myslivny.

„Kdo tu k čertu střílí? Hajní jsou daleko a v neděli sem nechodí. Že by pytláci?“ Rychle strhnout flintu, nabít ji a vrhnout se do lesa, bylo dílem okamžiku. Ani psa si nevzal, aby se nezdržel. Směr zvuku výstřelu věděl. Opatrně se šinul mlázím, a když z něho vylezl, ustrnul. Na malé louce nedaleko myslivny viděl dva muže obírající se padlým srncem. V jednom z nich poznal známého z hospody, kde se minulou nedělí tak vychloubal.

Skočil k nim a strhl k sobě jejich pušky, opřené o osamělý strom. A hned je vyzval, aby s ním šli. Ani se nebránili a ani nepomýšleli na útěk.

„Tak vy si zase troufáte a docela blízko myslivny! To vám přijde draho! Asi jste mysleli, že jsem šel taky do kostela; vezměte srnce a hajdy se mnou!“

„Počkat, počkat, pane fořt, ještě jsme tu také my! Máme s vámi vyřídit nějaké účty – za toho zastřeleného kamaráda a za ty tři, které jste poslal do „basy“!“ Z mlází i z vysokého lesa vystoupilo pět dalších chlapů, každý s ručnicí namířenou na myslivce.

„Dostali, co si zasloužili! S vámi se o tom dohadovat nebudu. A teď vás aspoň znám – také na vás dojde. Les bude od vás čístý, na to můžete vzít jed!“ A chystal se k boji nebo k odchodu.

„Tak ty bys chtěl všechnu zvěř jen pro panskou chášku? I za cenu života?! To nejde jen tak snadno! Odjakživa tu pytláci lovili a vždycky i na tvé pány dost zbylo. Zahod' všechny tři pušky! Jak se hneš, zchromíme ti obě ruce!“ Pět, vlastně sedm na jednoho je moc. Lesník se pomalu šinul k blízkému mlází, ale než udělal tři kroky, vrhlo se na něho všech sedm pytláků jako uragan. Srazili ho k zemi a svázali mu ruce i nohy.

„Slyšeli jsme na vlastní uši, jak ses minulou neděli vychloubal, žes nás už vykořenil! A že prý neumíme ani střílet! Nu, my ti to názorně předvedem! Vildo, uvolni mu trochu nohy – hajdy s námi!“ A dali se cestou jen jim známou, do hloubi brdských lesů, kam nikdo v té době nedělní nechodil, neboť většina lidí šla vždy do kostela; houbaři a turisté se ještě tolik nevyskytovali. O autech, skautech, pionýrech a milencích ani nemluvě.

Tam, daleko od lidských obydlí, přivázali lesníka ke stromu. Nejdříve mu prostřelili pravé, pak levé ucho...

„Tak co, umíme střílet nebo ne?! Můžem ti předvést ještě další ukázkou! Ale škoda času! Život jsi vzal jednomu z nás, život za něj dáš. Jeho děti jsou sirotci a o hladu! I tvoje budou – oko za oko, zub za zub! Tak to vždycky bylo mezi pytláky a hajnými pánů! Na to's měl pamatovat a spíš se držet hesla: „Přej a bude ti přáno!“

Na to zazněla lesem ještě jedna rána – poslední a smrtící. Tři dny hledali mladého myslivce. Všude lesy pročesali, ale nebýt křiku vran a krkavců znějícího z jednoho místa, sotva by ho byli našli. Tam, v hlubokých brdských lesích, daleko od světa civilizace, visel mrtev nohama vzhůru, hlavou v mraveništi. Už byl zčásti ohlodán mravenci a i na těle se přiživovala hejna černého ptactva. Byl to smutný pohřeb toho, který horlivě chtěl plnit úlohu strážce lesů a zvěře. Až na smrtelné posteli jeden z pachatelů vypověděl, jak se celá věc přihodila, ale ze spoluviníků nikoho neprozradil. Ti stejně se už v daném revíru neobjevili – snad je tížilo svědomí a už do tamějších lesů nešli.

Při tom zpívání o mších jsem objevil nový zdroj příjmu – stát se ministrantem. Ti kluci si žili! Za každou mši měli šesták, za účast na křtech, svatbách a pohřbech, za účast na různých pouťích a procesích – zas další odměny. Na tak velký kostel jako je březnický byla třeba celé řady ministrantů. Kostelník Síbek jim

spravedlivě rozděloval službu i odměny. K tomu ještě o velikonočních byl značný příjem ministrantů za „klečení a modlení u božího hrobu“. Trvalo to tři dny, od rána na zelený čtvrtek, až do vzkříšení na bílou sobotu. Vždy dva z ministrantů museli střídavě po dvou hodinách klečet a modlit se. Jak lidé přicházeli k oltáři božího hrobu, dávali milodary do kasiček. Tyto velikonoční milodary se pak rozdělili mezi ministranty, kteří se střídavě po tři dny modlili u oltáře. Kolena sice od klečení bolela, ale dalo se to vydržet, hlavně když se to zlepšilo něčím měkkým pod ně.

A tak jsem někdy zpíval (nebo spíš šlapal měchy) na kúru, někdy ministroval na mších, kde jsem nemusel zpívat – prostě jsem byl jako v kole, ale na školáka byl za to slušný příjem. Když se uprázdnilo místo ministranta v zámecké kapli, získal jsem i to místo, neboť vůbec nekolidovalo s povinnostmi v děkanském kostele, jelikož tam byla jediná mše za týden – v neděli až o 11. hodině. A byl tam starý, hodný kaplan Strouhal. Co měl, všechno rozdal, byl vlídný a laskavý, takže mi někdy připadal jako biskup Bienvenue z Bídníků Victora Huga. To děkan Švácha, pod nímž jsme sloužili v březnickém chrámu, neodpustil nikomu nic, každý musel dobře zaplatit, chtěl-li si jeho pomocí upravit cestu do království božího. Farnost březnická byla veliká a přinášela prebendy víc než dostatečné – což děkanu Šváchovi vyhovovalo. My kluci jsme si po straně z něho „utahovali“ pro jeho nejen červený, ale už skoro namodralý nos. Že si sem tam dost „přihne“, to se o něm všeobecně vědělo. Oblíben vůbec nebyl, ani u kaplanů, kteří se u něho moc dobře neměli. Jednou se mu ta jeho skorolakota nevyplatila. Ve stejný den pochovával jakéhosi bohatce a také učně Lojzu Špilíka. Lojza měl zárodek souchotin a jelikož byl na svůj věk vyspělejší, spočinulo na něm oko jedné rozmařilé vdané paní. Vydává-li mladý stromek předčasně ovoce a není-li úplně zdrav – zahyne. Tak se stalo i s Lojzou. Odešel, sotva 16letý do nenávratna. Jeho otce, pomocníka na jatkách, to úplně zlomilo. Moc si na synovi zakládal a o pochybné cestě, na níž byl sveden vášnivou ženou, nevěděl.

Děkan pěl vznešeně u hrobu bohatce: „Andělé nebeští doprovodíte tebe do svatého města Jeruzaléma...“

Ještě navíc něco přidal, aby si zasloužil dobrý plat. U hrobu Lojzy se ani moc nezdržel, jen to vykropil. Naopak udělal ještě

nějakou ostrou poznámku na jeho život. Když se chtěl odebrat od hrobu, zastoupil mu cestu starý Špilík a přidržel si ho.

„Tak vidíš, Lojzíku, tebe nedoprovodí andělé do svatého města Jeruzaléma, asi na to nemám, jsem chudý!“ A vrazil děkanovi jednu za uši, že tento téměř spadl do vykopaného hrobu. Špilík měl za to pak nějaký trest žalářem, už nevím, kolik za to dostal. Za Rakouska to byl velký přečin, stále ještě trvala vláda těch, kteří nás tělesně i duševně ničili, vždyť vyhráli bitvu na Bílé hoře.

Musím se zmínit o těch válkách klukovských. Knoflíky jsme si neřezali, jako v té „knoflíkové válce“, ale za to jsme si někdy nařezali dost a dost. Tenkrát, když jsem „klukařil“, měla naše ulice (Počápská) svoji armádu, horní a dolní Valy měly také svou. Další armádu měla Blatenská, zas další Bubovická ulice a panský dvůr. Kluků bylo v každé ulici víc než dost a jiný sport jsme tenkrát neznali. Tak jsme si podle vzoru často u nás procházejících a na podzim manévrujících c.k. vojáků u dělali čáky, tornisty, dřevěné ručnice a šavle. Příčina k „válce“ se nějaká našla a tak bylo boulí a i nářku někdy dost. Hlavně když jsme polámali „výzbroj“ a museli se uchýlit ke kamení. Naši odvčci nepřátelé byli kluci z Blatenské ulice a panského dvora. Kluci z Valů byli zas spojenci našimi, protože je tísnila naši „nepřátelé“ z Blatenské. V době manévru rakouské armády v našem kraji táhli jsme mnozí s nimi a pomáhali vojenským kuchařům. Byli jsme zamilováni do vojenské polévky. Důsledky hraní na vojáky jsme tenkrát ještě nechápali. Rakousko v tom mělo i určitou předvojenskou výchovu, která ho nic nestála. To jsem pochopil, až když jsem byl do rakouské armády odveden. Někteří učitelé nám to zazlívali a za potlučené hlavy dávali přísné tresty, ale to mnoho nepomáhalo. Většina nás kluků se ráda prala a ti, co se prát nechtěli, byli u nás v opovržení. Přítrž tomu učinil až učitel Ruml, který založil zájmové kroužky a chodil s námi na výlety, v zimě s námi pořádal besídky a mnohé z nás získal do Sokola. Byl to jeden z nejlepších učitelů a staral se pak později i o nás učně, abychom lépe využívali volný čas. Byl bezdětný a děti měl rád. Proto pro ně pracoval kde mohl. Když jsem později pracoval s mládeží a pro mládež, byl mi v mnohém vzorem. Naučil nás stále se o něco zajímat, přemýšlet o všem a stále se vzdělávat. Myslím, že to byl on, kte-

rý mě naučil být stále v činnosti. Za celý život jsem pak netrpěl nudou. Dovedl jsem objevovat (a ještě dovedu) příležitosti ku zlepšení sebe a svého okolí.

Abych se vrátil na chvilku zas k svému otčimovi. Byl ševcem a taky někdy opravdu „dělal“ – víc pro jinou firmu, než pro sebe. Hodně času také prostál na rohu ulice a pozoroval okolí. V důsledku toho měl informace o všem a o každém v ulici. Rád chodil na parády s hasiči – k ohni obvykle přišel pozdě. Byl dost tlustý, bydleli jsme v odlehlé ulici a tak mnohý poplach k nám přišel opožděně. V té době často hořelo jak v městě tak v okolních vesnicích. Někde to zavinila neopatrnost, někde si zapálili sami, aby dostali pojistku. Někde to zapálili žháři ze msty. Když jednou hořely pálfyovské špýchary, bylo boží dopuštění! Pálfy pěstoval drahé závodní koně a když je z hořících stájí lidé pustili, našli je až po několika dnech v rožmitálských lesích. Už byli celí zdivočelí! Ovce, a bylo jich několik set, tam tenkrát v ovčíně uhořely všechny. Nikomu se nepodařilo dostat je ven. Víc a víc se tlačily k sobě, až na ně spadly hořící části budov, škvařila se na nich vlna a po požáru z nich moc nezbylo. Byl to hrozný požár.

Otčím tam tenkrát také hrdinně bojoval se živly, ale marně. Dost to „odležel“.

Matka také prala pro „luffáky“ v Dobré Vodě, od nás asi hodinu vzdálených lázních. Byl to spíš rekreační pobyt pro „Pražáky“ než nějaké lázně. Bylo tam hlavně dobré koupání v rybnících a i v řece. Také lesů bylo kolem dost. I dr. Miroslav Tyrš se tu kdysi rekreoval. Pražáci dost slušně platili, takže práť pro ně bylo v létě dobrým přínosem. Dřeni s tím ovšem bylo velké – všechno musila matka dělat holýma rukama obvykle dlouho do noci, aby nepřišla o denní posluhy v městě (pračky tenkrát ještě nebyly, jen valchy).

Když odváděla prádlo, jel jsem s ní často jako „stráž“. Vraceli jsme se obvykle až v noci. Nejvíc jsme se báli viaduktu mezi Borem a Dobrou Vodou. Tam byl lesík a hned za ním lom, kde často tábořili cikáni. Těch se bylo co bát, hlavně v noci. Někteří brali, na co přišli. Jednou matka na posvícení upekla husu a dala ji do chodby vychladnout. „Vychladla“ důkladně! Vzala ji jedna z cikánek, které mezitím přišly a chtěly hádat „z ruky“. Že jsme tenkrát měli smutné posvícení – nemusím ani dokládat.

Cikáni byli od nás často jen přes řeku, vedle panské obory. Říkalo se tam na „Ostrově“. Byli tam vždy, když byl jarmark, což bylo asi devětkrát do roka. Nevím, proč jsme jim říkali všem „cikáni“. Nejhorší byli handlíři „s koňmi“, a to vlastně praví cikáni nebyli. Praví, černí cikáni dělali většinou měděné kotle, někteří vydělali kotlářskou prací dost peněz. Byli prý mezi nimi i bohatí lidé. Ale všichni se dost mezi sebou prali – až někdy i krev tekla. Strach z nich prostě šel. Jít kolem nich, hlavně v noci, nebylo právě příjemné. Proto když jsme s matkou jeli někdy v noci z Dobré Vody a měli peníze za vyprané prádlo, neriskovali jsme nic. Matka mi zavázala peníze do velkého šátku kolem těla a před viaduktem jsme se rozešli. Ona jela klidně s vozíkem kolem tábořících cikánů po silnici. Ti jí někdy zastavili, hlavně děti. Když viděli, že jde jen o udřenou ženu, nechali ji klidně jet dál. Já jsem se vysoukal na trať, přešel ji, vlastně přeplížil jako Indián a doběhl polmi až k prvnímu stavení v Boru. Tam už na mě matka čekala. Měli jsme vždy velkou radost, jak jsme na ty cikány vyzráli. Prožili jsme oba ovšem při tom „rozloučení“ hrozně strachu. Zkuste to plížit se v noci, bát se o pár zlatek a nemít strach!

Jednou jsem šel v zimě z Boru sám od tety, kde jsem dostal „výslužku“ ze zabíjačky. Mnoho toho nebylo, teta měla jen „chalupu“ a pár korců polí k ní. Sotva jednou do roka mohla „zabíjet“. Ale na nás vždy pamatovala nějakou tou jitrnicí a polévkou. Jak si to tak tmou šinu, slyším najednou jak jede několik povozů a kolem nich i z dálky slyšitelný křik. Cikáni! Na stranu do polí jsem uhnout nemohl. Všude byl sníh a i měsíc občas vylupl z mraků. Bylo vidět do značné dálky. To by mě byli zahlédli. Zpátky jsem jít do Boru nechtěl – už jsem byl od vsi dost daleko. Rychle jsem zasunul bandasku do sněhu, zakryl ji sněhem a šup už jsem s jitrnicemi šplhal do rozložitě lípy. Pak jsem se přitiskl mezi silné větve a strachy se klepal – div že jsem nespádl. Cikáni projeli kolem. Najednou se poslední z třech vozů zastavil. Něco se jim stalo na voze! Co teď? Bylo to sice už v únoru, ale zima byla. Mně ovšem ne – já se strachy potil na lípě víc o ty jitrnice a polévku, než o sebe. Dolů jsem se bál slézt a na lípě jsem do rána být nemohl. A cikáni ne a ne vůz spravit. Běhali kolem něj a nadávali. Ty dva přední vozy zastavily u vsi a za chvíli tam už plápolal oheň. Ještě že ho neudělali u mé lípy.

Nevím, jak jsem dlouho na té lípě byl. Vím jen, že se za chvíli k polámanému vozu přihnali i druzí cikáni, hlavně muži. Jiní zas odběhli a pak se vrátili s náhradním kolem. Kolo vyměnili a vůz odtáhli k ohni u vsi, která se mezitím celá vzbudila. Někteří vesničané se patrně dostali s cikány do křížku pro ten oheň, zapálený nedaleko první stodoly. Na další vývoj situace jsem nečekal. Sklouzl jsem ze stromu, vyhrabal bandasku s polévkou a hnal si to domů. Doma se už matka připravovala mi jít naproti. Nikdy mi tak nechutnaly jitrnice jako druhý den. Však jsem pro ně něco zkusil. Asi proto je mám od té doby tak rád.

To „posezení“ v té zimě na lípě jsem neodstonal ani kašlem. Byl jsem tehdy dost otužilý. Někdy jsme jako kluci běhali i bosí po ledě. Z jara jsme měli sázky, kdo se bude první koupat. Jen sešel sníh a vylezlo slunce, už jsme byli u „Radeňáku“ a hup do vody. Jednou se nám to ale nevyplatilo. Uprostřed „Radeňáku“ byl ještě kus ledu a k tomu jsme chtěli doplavat. Led už nás neudržel, rozlámal se. Byli jsme tři, podzimu jsme se dožili jen dva. Franta P. zemřel z toho na zápal plic a Venda B. ležel se stejnou věcí velmi dlouho. Já jediný to neodstonal. Asi proto, že jsem se osušil hned po vyjití z vody košilí a běžel domů jen v kabátě – ale suchém. Ti dva šli domů v mokré košili za velkého větru. Proto to asi odstonal. Už jsme pak to první jarní koupání neprovozovali. Zato v létě jsme byli v řece při každé příležitosti. Byli v ní pěkné tůně, ovšem dost hluboké. Ale kdo z dětí od řeky uměl plavat. Když neuměl, vzali ho dva starší na „pásek“, položili na vodu uprostřed tůně a ponechali osudu. Obvykle se každý nějak dostal k břehu stylem „čuba“. Když se moc napil, tak ho starší rychle vytáhli, uchopili za nohy a vodu z něj vyklepali. Bylo to racionelní, ale jinak jsme to neuměli.

Další obchodní „činnost“ jsem objevil ve škole. Učení mi šlo dobře, úkoly jsem udělal hned po skončení vyučovací doby. Ještě jsem druhým dělal výkresy nebo rysy. Selští kluci platili krající chleba s máslem, v zimě jaternicemi. Ti druzí z města, bohatší a méně chápaví, zas krejčary. Za rys jsem bral pěťák, za malovaný výkres tři krejčary. Díky tomuto obchodnímu podnikání jsem měl stále nějakou peněžní rezervu a mohl matce vypomoci, byla-li v „úzkých“. A to bylo dost často.

Každý rok se šlo s procesím na sv. Horu u Příbrami. Březnici procházela i procesí z Bavor – u každé při cestě stojící kapličky se procesí zastavila a modlila. Vždy budily velkou pozornost. V panském dvoře sloužil správce K. a ten měl rád legraci. Když se jednou to bavorské procesí modlilo u druhé kapličky a my jej se zájmem pozorovali, navrhl nám (na ně zírajícím klukům), abychom na procesí zavolali „Lekmiarš“. Že prý budou rádi. My věděli, že německy správce umí a tak jsme to zvolali z plných hrdel, jakmile se procesí zas hnulo od kapličky na další pouť. K našemu zděšení položili Bavoráci korouhve a pannu Marii, vzali sukovice a na nás. Dovtípili jsme se, že ten „lekmiarš“ bylo něco urážlivého a přirozeně jsme na odměnu sukovicí nečekali. Správce se smál až se za břicho popadal. Před sukovicemi Bavoráků nás zachránila jen mlýnská strouha a lesík za ní. Možná, že by nás i někteří chytli, přestože měli v nohách nějakou tu stovku kilometrů.

Jako ministrant jsem musel jít vždy s březnickým procesím na sv. Horu. Bylo to sice vždy hrozná útrapa jít 16 km za letního vedra, ale za to v Příbrami nás čekala odměna. Když jsme si při příchodu do kostela administrovali mši v březnické kapli a nutná „vítání“, měli jsme volno až do odpoledne – a mohli si užít naše úspory.

Příbram v dobách mé mladosti byla něco jako Lourdy v malém. Jedno procesí za druhým se tam střídalo, kostely, ambity i prostranství byly stále plné poutníků. Fanfáry na uvítanou zněly každou chvíli. Byly tam lesy korouhví, sošek a jiných relikvií, které nesli poutníci ze všech možných míst Čech, z Moravy, Rakouska a Bavorska. Když jsem později četl Zolovy Lourdy – vždy jsem vzpomínal na Sv. Horu. Přirozeně, že tam bylo i dost „kapsářů“. I maminka se patrně jednou stala jejich obětí. Měla zlatku na nějaký nákup (pro sebe něco a víc pro sousedy). Celá zlatka nebyla její a nějaký „kapsář“ jí hned po příchodu v tlačení ukradl šátek, v něm měla peníze jako většina venkovských žen zavázané. To víte, tenkrát venkovské ženy kabelky nenosily.

Když jsme skončili „vítání“, kde i my ministranti museli asistovat, vyhledal jsem matku. Seděla na schodech ambitu, byla celá nešťastná a uplakaná.

„Co je ti, mami, ublížil ti někdo?“

„Všechny peníze, co jsem měla, celou zlatku jsem ztratila, nebo mi ji v tlačenici někdo ukradl! To je neštěstí! Teď nemáme ani na polévku a do večera je daleko. A oba jsme unavení. Jít večer zas ty čtyři hodiny bez jídla, to už nevydřžeme. Vlakem jet nemůžeme – to stojí moc peněz a ty nemáme. Ta zlatka nebyla ani celá moje. Jak to nahradím? Ještě před chvilíčkou jsem ty peníze měla.“ A dala se znovu do pláče.

Odehrával se ve mně velký boj. Přišel jsem vlastně matce říct, aby o mě neměla strach. Měl jsem s sebou asi 90 krejcarů – na útratu a na nákup „Buffalo-billek a Cliftonek“ (tenkrát byly u kluků velmi v módě) a pak na další mlsoty. Pouť v Příbrami byla jen jednou v roce a chtěli jsme ji my kluci ministranti užít po svém. Pak jsem měl koupit tvrdý papír na vojenské čáky. V klukovské módě byly tenkrát hry na vojáky a já byl v útvaru „Počápská ulice“ něco jako „intendant“. Měli jsme oplácet porážku „dvorským“. Proto bylo nutno mít „plnou polní“ – čáky a další inventář, nutný k vedení každé války, i války klukovské.

Sedl jsem si vedle maminky. Nervy jsem měl napnuté, jako struny. Buď jít utrácet s klukama, nebo zachránit matku! Nevím, jak dlouho jsem tak seděl. Občas jsem se podíval na maminku; viděl jsem její ustaranou tvář, její smutné oči, sedřené ruce a nahrblou postavu. Zlatka byla tenkrát velký peníz – pro chudou pradelnu to bylo celé jmění.

Vsunul jsem ruku do kapsy, vytáhl starou peněženku, v níž jsem měl 90 krejcarů a vložil je mamince do ruky.

„Tady máš, maminko! Není to celá zlatka – ale snad ti to stačí. S klukama nepůjdu, půjdu s tebou.“

Matka mě přivinula k sobě a znovu se rozplakala – už radostí. Šli jsme spolu do Příbrami, kde na mě kluci čekali. Když jsem jim vypravoval o neštěstí matky, udělali mezi sebou sbírku, abych měl zas prachy a mohl jsem s nimi. Ten den jsem poznal, že je lepší dávat než brát, že je víc štěstí, pomůžeme-li ještě ubožejším, než jsme sami. A umínil jsem si, že jak budu vydělávat, budu matce přispívat neustále, aby měla život snazší.

Při pasení hus a koz, při zpívání na kůru, při ministrování, při touze být mezi prvními ve škole, při všech možných pracech doma, při válkách klukovských a jiné činnosti ubíhal mi život víc než rychle. Když mě v prosinci 1908 bylo 14 let, rozhodl ot-

čím, že o pololetí vystoupím ze školy a půjdu do učení. Matka s tím nesouhlasila, chtěla, abych dokončil třetí ročník měšťanky. Já bych byl rád chodil dál, ale chtěl jsem ulehčit matce a tak jsem souhlasil. Věděl jsem sice, že přijdu jak o ministrování v obou kostelech a i o stipendium, ale zas jsem doufal v nějaký příjem v novém působišti, v řemesle.

Měl jsem štěstí. Dostal jsem se do učení k zámečnické firmě, Fr. Kroc, přímo v Březnici. Pan mistr byl starý mládenec. Jeho mladší bratr také. O oba se starala jejich matka. Mohu říci, že se starala i o mě. Byla to taková milá, zlatá paní mistrová. Pan Franci, hlavní šéf podniku, byl typ starého cechovního mistra. Svě řemeslo znal dokonale a nás učně měl k tomu, abychom i my učni, se jej dobře naučili. Když jsem o tom později přemýšlel, viděl jsem, že to byla velmi rozumná politika. Řemeslníků bylo dost, konkurence velká a jen dobře udělaná práce přinášela další zakázky. Cechy v té době už nebyly, rozvíjel se malý i velký průmysl. Byl to zápas kdo z koho. Snad už i dříve, ale na přelomu století přišli mnozí mistři na to, že vychovají-li si zdatné učně, budou s to zvládnout konkurenci. Učňům se totiž tenkrát neplatilo ani se jim strava nedávala. Také po celé tříleté učení neměli ani den dovolené. A to ještě ve středu a v sobotu odpoledne a v neděli dopoledne museli do pokračovací průmyslové školy. Stěží za ně mistři platili nemocenskou pokladnu. A během několika měsíců už byli učni schopni dělat práce, za něž mistr pobíral dobré příjmy. Ve vydání kalkuloval jen s použitým materiálem. U Kroců bylo 8 svěráků – 6 pro učně, 2 pro mistry. A tak tomu bylo i u jiných řemeslníků. V nepřítomnosti mistra byl nejstarší z učňů tak zapracován, že byl za všechno zodpovědným, ale i levným předákem. Mladší učni ho museli bez odmluvy poslouchat. A tak si většina mistrů při tomhle systému žila víc než dobře. Proto jim záleželo na tom, aby každý učeň co nejlépe a co nejdříve ovládal své řemeslo. V oboru, v němž jsem se učil, ve stavebním zámečnictví, jsme si však dost často přišli na dobré spropitné tam, kde jsme pracovali. Poznal jsem, že mi to v nedlouhé době nahradilo jak ztracené stipendium, tak příjmy z ministrování. Obchod s rybami mi však zůstal a po čase jsem si „fuškami“ vydělal další prostředky a mohl matce zas pomáhat.

Brzy jsem zjistil, že paní mistrová potřebuje přinést vodu z dost daleké studny, nebo něco ve městě obstarat. Mistr to sice všem zakázal, ale paní mistrová stárla a pomoc potřebovala. Nosil jsem jí tedy vodu v polední přestávce nebo po 6,00 hod. večer, kdy práce končila. Za odměnu jsem vždy dostával veliké krajíce domácího chleba s máslem, někdy i oběd nebo večeři. A i to matce pomáhalo. Sestra se už učila v Kolíně a oba menší nevlastní bratři rostli a také volali po větším soustu. Než uplynul první rok mého učení, díky krajícům a dalším jídlům paní mistrové jsem zesílil a vyrostl. Jednoho dne jsem zjistil, že se nejen dovedu lépe prát s kluky, ale že jsem dorostl svého otčima a v síle ho překonával. Toho jsem při jedné příležitosti využil. Ale o tom později, to spadá do mé první cesty za oceán. Jednoho dne jsme byli dva z učňů postaveni před situaci, jež vyžadovala nutné řešení. Odešli dva učňové – starší než my – už z nich byli tovaryši. Oba dostali hned místa v Praze. Aspiranti na „partáka“ jsme byli dva – můj dlouholetý spolurybář Pepík Hlaváčů a já. Oba jsme se přišli učit ve stejný den, u stejné firmy. Anžto Pepík nastoupil dopoledne a já po poledni, reklamoval vedení pro sebe.

„A to ne miláčku! Tys sice přišel o půlden dřív, ale to nehraje roli! Já jsem o dva měsíce starší – a to rozhoduje!“ Z mistrů nebyl v době sporu nikdo v dílně, jen čtyři mladší učňové. Ti byli hrozně zvědaví, kdo z nás to bude. Bylo nutno spor vyřešit bojem – jinak to nešlo, to bylo nabíledni. Čas na to byl, byl konec práce.

„A to se mylíš, tady v dílně platí, kdo dřív se začal učit – ať třeba jen o pár hodin. To jsem bezesporu já! Ty budeš poslouchat mě a ti druzí také!“

Nevim, jak se to stalo, ale dlouholetí kamarádi a spolužáci byli najednou v sobě, jak nejzarytější nepřátelé. Řezali jsme se vším, co jsme měli po ruce. Protože jsme právě metli dílnu – byla to březová košťata. Když už z košťat nic nezbylo, chytli jsme se do křížku. Tady se osvědčila jak moje větší síla, tak i dlouholetá zkušenost z válek klukovských. Pepík byl z Rožmitálské ulice, o které nikdo nikdy neslyšel, že by měla nějakou klukovskou armádu. Žili v míru a asi zpohodlněli.

Boj se rozvinul do šíře – vlastně až na rozlehlý dvůr. Tam byly necky plné vody s prádlem paní Maršáلكové a do těch se mi podařilo soupeře vhodit. Chladnou vodou a zásahem rozlícené

majitelky necek vyprchalo z Pepíka bojové nadšení. Prohlásil, že už o vedení nestojí, abych si to klidně dělal. Mladší učnové mi provolali slávu, uznali mě za jediného náčelníka a všichni společně jsme šli hrát fotbal. Fotbal jsem ten den hrál v životě poprvé. Jeden z mladších učňů sehnal někde merunu – za hřiště nám sloužila zpustlá Maršálkovic zahrada. Ze sportů (mimo rybaření a pytláctví) jsem už před tím provozoval bruslení, plavání a hlavně lezení po stromech a skalách, někdy i závody v běhu, což bylo všechno ke klukovskému životu nutné. Ovšem, nesmím zapomenout na zápasy. Jak přijela do města zápasnická aréna, už jsme podlezli plachtu a očihovali zápasnické chvaty. To lezení po stromech a běžecká rutina byly zapotřebí, když se šlo na cizí ovoce. Také když jsme chodili krást hraběti Palfymu cukrovku, aby se mohl doma vařit sirup na šklubanky – na to byly nutné dobré běhy. Jeho polní hajný Cibulka se v běhu vyznal a málem nás někdy dohonil. Jednou mě hnal z řepného pole kolem celého města. Měl vnitřní oblouk a já vnější, o hodně delší. Odřezával mi cestu do města stále a vytrvale. Unikl jsem mu až na nádraží, kde jsem zmizel mezi vagóny, přešel zeď panské obory a přes ní kolem Cibulkova obydlí domů. Ten se vrátil až k večeru. Prolezl prý tenkrát celé nádraží, říkala mi to druhý den matka, neboť si jí na svoji těžkou službu stěžoval. Jen tak mimochodem se ptal, nezná-li kluka s modrou košilí a placatou čepicí. Chodil jsem proto delší čas bez modré košile a bez placaté čepice.

Jelikož s maminkou chodil do školy, ptala se ho přímo.

„A to i kdyby to byl můj kluk, to bys ho udal? Že se nestydíš!“

„Co mám dělat – jak někdy někoho nechytím, tak mi jde o místo! S Maďarem Palfym nejsou žerty, hned hrozí vyhazovem, plete se do všeho, jen aby měl dost na ty své závodní koně! Závodí prý s nimi i v Anglii.“

Abych se ale vrátil k tomu svému prvnímu fotbalovému zápasu. Krocovic „sedma“, to jsme byli jako my (jednoho neutrála jsme získali na výpomoc) vedla nad „Štolbovci“ 2:0, když došlo k incidentu, někdy obvyklému na hřištích. Neměli jsme soudce, museli jsme góly buď uhádat, nebo vybojovat ručně. „Štolbovci“ byli fyzicky silnější – my to vyhráli na score, oni na pěstě.